

zifesi Ekmekçizâde Medresesi müderrisliğine nakledildi. 1118 Zilkadesinde (Şubat 1707) İbrâhim Paşa-yı Cedîd Medresesi ve 1123 Zilhiccesinde de (Ocak 1712) Bayram Paşa Medresesi müderrisi oldu. 1127'de (1715) Mûsile-i Süleymâniyye derecesiyle Üsküdar Vâlide Sultan Medresesi müderrisliğine terfi etti.

İlmî faaliyetleri yanında güzel sanatlarla da ilgilenen Eyyûbzâde, sülûs ve nesihi yazılarını Nefeszâde İsmâil Efendi'den meşkederek icâzet aldı. Diğer yazı çeşitleri yanında bilhassa nesta'lik hattındaki maharetiyle zamanının önde gelen hattatları arasında yer aldı. Ayrıca okçuluk sanatında da ünlü bir kemankeş olarak tanınmıştır. Kabza alıp yeni bir menzil rekoru kırarak taş diktirmiş ve menzil sahibi olmuştur.

15 Cemâziyelâhir 1128 Cumartesi (6 Haziran 1716) gecesi vefat eden Eyyûbzâde Edirnekapi dışındaki mezarlığa defnedildi ve menzil taşı mezar taşı yerine konuldu.

BİBLİYOGRAFYA:

Şeyhî, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*, II, 383; Suyolcuza'de, *Devhatü'l-küttâb*, s. 132; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 394-395; *Sicill-i Osmânî*, IV, 211; Süleyman Kânî İrtem, *Türk Kemankeşleri*, İstanbul 1938, s. 141; İsmail Fazıl Ayanoğlu, *Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi*, İstanbul 1974, s. 51.



MUHİTTİN SERİN

EZÂ

(الذى)

Masdar olarak "incinmek" anlamına gelen ezâ isim olarak genellikle "acı, maddî veya mânevî zarar, eziyet" şeklinde karşılanmış ve "üzüntü, elem doğuran etken, maddî zararı dokunan şey" diye tarif edilmiştir. Râgıb el-İsfahânî'nin tanımına göre ezâ, "canlının ruhî veya bedenî varlığına yahut çevresine dokunan zarar" demektir; bu zarar dünyevî veya uhrevî olabilir (*el-Müfredât*, "ezy" md.). İbnü'l-Esir, "Yeni doğmuş çocuğun başındaki ezâyı gideriniz" (Buhârî, "Aķıķa", 2) meâlindeki hadiste yer alan ezâ ile sabînin başında bulunan saç, kir ve rahim atıklarının; "İmanın en küçük derecesi yoldan ezâyı kaldırmaktır" (Buhârî, "Mezâlim", 24; Müslim, "İmân", 58) anlamındaki hadiste geçen ezâ ile de çalı çırpı, taş vb. zararlı nesnelerin kastedildiğini belirtir (*en-Nihâye*, "ezy" md.). Zebîdî, ezânın "küçük çaplı kötülük" mânasına geldiğini, bundan daha fazlasına zarar

denildiğini kaydeder (*Tâcû'l-ʿarûs*, "ezy" md.). İslâm filozofları lezzetin karşıtı olmak üzere elem kelimesi yanında ezâyı da kullanmışlardır (meselâ bk. Fârâbî, s. 56, 81; İbn Sînâ, s. 682-683, 693-694).

Kur'an-ı Kerim'de ezâ kelimesi türevleriyle birlikte yirmi dört âyetle geçmektedir. Bu âyetlerin bir kısmında ezâ maddî ve bedenî sıkıntı, acı veya buna sebep olan şeyi ifade eder. Buna göre kadınların hayız hali bir ezâdır (el-Bakara 2/222). Müfessirler buradaki ezâyı "tıksıntı veren şey" olarak anlamışlardır (Zemahşerî, I, 134; Râzî, VI, 62; Şevkânî, I, 248). Fahreddin er-Râzî'ye göre ise hayız halinde ezâ sayılan şey bu durumda iken akan kandır. Bu kan dışarı atılması halinde vücuda zarar vereceği için ezâ diye adlandırılmıştır (*Mefâtihü'l-ğayb*, VI, 62-64). Başka bir âyetle yağmurun yol açtığı sıkıntıya da ezâ denilmiştir (en-Nisâ 4/102). Burada savaş yüzünden böyle bir ezâyı mâruz kalınması halinde savaşın durdurulmasına izin verilmektedir. Hacıların ihramda iken saçlarını kesmelerine cevaz verme imkânı sağlayan baştaki yara veya bitlenme belirtisi gibi sıkıntılı durumlarla (el-Bakara 2/196) kadınların kötü niyetli erkekler tarafından rahatsız edilmesi (el-Ahzâb 33/59), zina suçu işleyenlerin cezalandırılması (en-Nisâ 4/16), müslümanların müşrikler tarafından sıkıntı ve eziyete uğratılmaları da (Âl-i İmrân 3/195) ezâ veya aynı kökten gelen kelimelerle ifade edilmiştir.

Ezâ kelimesi Kur'an'da bu maddî anlamları yanında mânevî ve ruhî sıkıntı, acı, üzüntü, incinme veya bunlara sebep olan etkenleri ifade edecek şekilde de kullanılmıştır. Âl-i İmrân sûresinde (3/111) Ehl-i kitabın müslümanlara ezâdan başka bir zarar veremeyecekleri belirtilmektedir. Müfessirler buradaki ezâyı yalan, tahrif, iftira, kınama gibi sözle sataşma anlamı vermişlerdir (Zemahşerî, I, 210; Şevkânî, I, 413). Aynı sûrenin 186. âyetinde müslümanların can ve mal kaybı için "belâ" kökünden gelen bir fiil kullanılırken Ehl-i kitabın ve müşriklerin müslümanlar hakkındaki incitici sözlerine ezâ denilmesi dil âlimlerinin "küçük çaplı kötülük" şeklindeki ezâ tanımını hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber'e karşı davranışları hususunda ashâbı eğitmeyi amaçlayan bir âyetle izinsiz olarak onun evine girilmesinin kendisine ezâ verdiği belirtilmektedir (el-Ahzâb 33/53). Bu âyetteki hükmün Resûl-i Ekrem'le sınırlı olmadığı, müslümanların birbi-

rine ve özellikle büyüklerine karşı davranışlarını da düzenlediği açıktır. Aynı sûrenin 57. âyetinde Allah ve Resulü'ne ezâ edenlerden söz edilmiştir ki insanın Allah'a gerçek anlamda ezâ etmesi mümkün olmadığından bu âyeti mecazi olarak "küfür, isyan, peygamberliğin inkârı ve dine muhalefet" gibi mânalarda anlamak gerekir (farklı anlamlar için bk. Zemahşerî, III, 246; Râzî, XXV, 228-229). Bundan sonra gelen âyetle, mümin erkeklerle ve kadınlara bir kötülük işlemedikleri halde ezâ edenlerin iftirada bulundukları ve apaçık bir günah yükledikleri bildirilmiştir. Zemahşerî'nin kaydettiğine göre bu âyet insanlara olduğu gibi hayvanlara da eziyet edilmemesi gerektiğini gösterir (*el-Keşşâf*, III, 246).

Sadaka ve infak kavramlarıyla ifade edilen malî yardımın önemini, usulünü, ahlâkî ilkelerini, dünyevî ve uhrevî faydalarını anlatan, bu arada İslâm ahlâkının çıkarıcılık ve egoizm karşıtı sevgi ve fedakârlığa dayalı karakterini ortaya koyan âyetlerde (el-Bakara 2/261-274) malî yardımların ahlâkî değer kazanması ve makbul olması için sadece Allah rızası gözetilerek yapılması, bundan dolayı da söz konusu yardımların "men" (minnettarlık beklentisi, başa kakma) ve ezâ kelimeleriyle ifade edilen ayıplardan arınmış olması gerektiği bildirilir. Aksi halde, "Güzel bir söz ve bağışlama, arkasından ezâ gelen sadakadan daha hayırlıdır" (el-Bakara 2/263). Çünkü münafıkların gösteriş için yaptıkları hayırlar gibi başa kakarak ve eziyet ederek verilen sadakalar da boşa gidecektir (el-Bakara 2/264).

Ezâ ile ilgili benzer açıklamalar hadislerde de geçmektedir (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "ezy" md.). Bu hadislerde genellikle insanlara maddî veya mânevî olarak zarar veren, onları inciten; meclisler, yollar, helâlar ve mescidler gibi umuma ait yerlerde insanlara sıkıntı ve üzüntü veren; aile, komşuluk, arkadaşlık ve dostluk ilişkilerini zedeleyen; zayıfları ve sakatları sıkıntıya sokan sözler, tutum ve davranışlarla zararlı nesneler ezâ kavramıyla ifade edilir; bu münasebetle de İslâmî edep ve ahlâk kurallarının örnekleri verilir. "Allah mümine eziyet edilmesini hoş karşılamaz" (Tirmizî, "Edeb", 59); "Ölülere sövüp saymayınız, çünkü hayattaki yakınlarını incitirsiniz" (Tirmizî, "Birr", 51; Nesâî, "Kasâme", 23); "İnanmış kimse komşusuna eziyet etmemelidir" (Buhârî, "Rikâk", 23, "Nikâh", 80); "İnsanları inciten melekleri de incitir" (Müslim, "Mesâcid", 72, 74; Nesâî, "Mesâcid",

16) anlamındaki hadisler, Hz. Peygamber'in yerleştirmeyi amaçladığı sosyal düzenin ahlâkî niteliğini vurgulayan zarif ifadelerden bazılarıdır.

Çeşitli zarar ve sıkıntılardan bütünüyle kurtulmak mümkün olmadığından hadislerde, mâruz kalınan ezâlar karşısında sabırlı ve metanetli olmanın önemine de işaret edilmiştir (Buhârî, "Edeb", 110; "Enbiyâ", 27; Müslim, "Fiten", 23). Baba-evlât arasındaki duygusal ilişkiyi vurgulaması açısından ilginç olan bir hadiste Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin Fâtıma üzerine evlenmesi için yapılan bir girişime kesin bir tavırla karşı çıkarken, "Çünkü Fâtıma benden bir parçadır; onu endişelendiren beni endişelendirmiş olur; ona ezâ veren bana da eza vermiş sayılır" demiştir (Buhârî, "Nikâh", 109; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 93, 94).

Birçok hadiste yollarda, sokaklarda, evlerin önünde geçişi zorlaştıran, insanların rahatsız eden şeylere, söz ve davranışlara da ezâ denilmiş, konunun öneminden dolayı bazı hadis kitaplarında "İmââtü'l-ezâ 'anî't-çarîk" (rahatsızlık veren şeyleri yoldan kaldırmak) başlığını taşıyan bablara yer verilmiştir. Nevevî *Şerhu Müslim*'de (XVI, 171) *el-Câmi'u's-şâhih*'teki başlıkla ilgili açıklamada bu hadislerin gelip geçenlere sıkıntı veren ağaç, dikenli dal, geçişe engel olan taş, tiksinti veren pislik ve süpürüntü gibi nesnelerden yolları temizlemenin önemini ortaya koyduğunu belirtir ve, "Burada genel olarak müslümanlara yararı dokunan, ayrıca onları zarara uğramaktan koruyan her türlü çabanın faziletli olduğuna dair bir tenbih vardır" der.

BİBLİYOGRAFYA:

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ezy" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "ezy" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "ezy" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "ezy" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ezy" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ezy" md.; *Müsned*, I, 28; II, 420; V, 151, 176; Buhârî, "Mezâlim", 22, 23, 24, "Edeb", 110, 115, "Rikâk", 23, "Kefâlet", 4, "Meğâzî", 34, "Enbiyâ", 27, "Nikâh", 80, 109, "Akika", 2; Müslim, "İmân", 58, "Mesâcid", 71, 72, 74, "Birr", 129, 131, "Fiten", 23, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 93, 94; İbn Mâce, "Mesâcid", 8; Tirmizî, "Nikâh", 62, "Et'ime", 14, "Birr", 51, 83, "Edeb", 59; Nesâî, "Zemâşerî", 23, "Mesâcid", 16; Fârâbî, *Fuṣūl münṭeze'a* (nşr. Fevzi M. Necâr), Beyrut 1986, s. 56, 81; İbn Sînâ, *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahrân 1364 hş., s. 682-683, 693-694; Zemâşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), I, 134, 210; III, 246; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, VI, 62-64; XXV, 228-229; Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVI, 2-4, 171; Şevkânî, *Fetḥu'l-kadîr*, Beyrut 1412/1991, I, 248, 413.



MUSTAFA ÇAĞRICI

EZAN

(الْأَذَانُ)

Sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek" mânasında bir masdar olan ezan kelimesi terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade eder. Aynı kökten gelen müezzin "ezan okuyan kimse", mi'zene de "ezan okunan yer" (minare) demektir. Ezan kelimesi Kur'an-ı Kerim'de bir yerde "bildiri, ilâm" mânasında geçerken (et-Tevbe 9/3) terim anlamında ezana nîdâ kökünün türevleriyle iki âyette (el-Mâide 5/58; Cum'a 62/9) işaret edilmiştir. Ezan sözlük anlamında ve çeşitli fiil kalıplarıyla yedi âyette (meselâ bk. el-Bakara 2/279; el-A'râf 7/167; el-Hac 22/27), müezzin de yine bu çerçevede (çağrıcı, tellâl) mânasında iki âyette (el-A'râf 7/44; Yûsuf 12/70) yer almaktadır. Hadislerde ise ezan kelimesi terim anlamında hem isim olarak hem de çeşitli fiil kalıplarıyla sıkça geçmektedir (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "ezn" md.; a.mlf., *Miftâhu künûzi's-sünne*, "ezân" md.).

Namaz Mekke döneminde farz kılndığı halde Hz. Peygamber'in Medine'ye gidişine kadar namaz vakitlerini bildirmek için bir yol düşünülmemişti. Medine döneminde ise müslümanlar başlangıçta zaman zaman bir araya toplanıp namaz vakitlerini gözetirlerdi. Bir süre namaz vakitlerinde sokaklarda "es-salâh es-salâh" (namaza namaza!) diye çağrıda bulunulduysa da bu yeterli olmuyordu. Namaz vaktinin geldiğini haber vermek üzere bir işarete ihtiyaç duyulduğu âşikârdı. Bunun için nâkûs (hıristiyanlarca şimdiki çan yerine kullanılan, üzerine bir çomakla vurularak ses çıkarılan tahta parçası) çalınması, boru öttürülmesi, ateş yakılması veya bayrak dikilmesi şeklinde çeşitli tekliflerde bulunulduysa da nâkûs hıristiyanların, boru yahudilerin, ateş Mecûsiler'in âdeti olduğu için Resûlullah tarafından kabul edilmedi. Ancak bu sırada aştaptan Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe'ye rüyada ezan öğretilmiş, Abdullah da ertesi gün Hz. Peygamber'e gelerek durumu haber vermişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Bilâl'e ezan cümlelerini ezanda ikişer, ikâmette ise birer defa okumasını emretti. Bu arada Hz. Ömer Resûlullah'a gelip aynı rüyayı kendisinin de gördüğünü, ancak Abdullah b. Zeyd'in daha erken davrandığını bil-

dirmiştir (Buhârî, "Ezân", 1; Müslim, "Şalât", 1; Ebû Dâvûd, "Şalât", 27; Tirmizî, "Şalât", 25; İbn Mâce, "Ezân", 1; Nesâî, "Ezân", 1). Bilâl, Neccâroğulları'ndan bir kadına ait yüksek bir evin üstüne çıkıp ilk olarak sabah ezanını okudu (Ebû Dâvûd, "Şalât", 3). Böylece ezan hicrî 1. (622) veya bir rivayete göre 2. (623) yılda meşrû kılınmış oldu. Daha sonra Mescid-i Nebevî'nin arka tarafına ezan okumak için özel bir yer yapıldı.

Ezan sünnet yoluyla meşrû kılınmakla birlikte Kur'an-ı Kerim'deki, "Namaza çağırıldığınızda onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranışları onların düşünemeyen bir toplum olmasından dolayıdır" (el-Mâide 5/58); "Ey inananlar! Cuma günü namaza çağırıldığı zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın" (el-Cum'a 62/9) meâlindeki âyetlerle de teyit edilmiştir.

Ezan şu sözlerden oluşur: "Allâhü ekber" (Allah en büyüktür [dört defa]); "Eshedü en lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka tanrı olmadığına şehadet ederim [iki defa]); "Eshedü enne Muhammeden resûlullah" (Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim [iki defa]); "Hayye ale's-salâh" (haydi namaza [iki defa]); "Hayye ale'l-felâh" (haydi kurtuluşa [iki defa]); "Allâhü ekber" (Allah en büyüktür [iki defa]); "Lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka tanrı yoktur). Sabah ezanında, "Hayye ale'l-felâh"tan sonra iki defa, "es-Salâtü hayrun mine'n-nevm" (namaz uykudan hayırlıdır) sözü tekrarlanır ki buna "tesvib" denilir.

الله أكبر الله أكبر

الله أكبر الله أكبر

أشهد أن لا اله الا الله

أشهد أن لا اله الا الله

أشهد أن محمدا رسول الله

أشهد أن محمدا رسول الله

حي على الصلاة

حي على الصلاة

حي على الفلاح

حي على الفلاح

(الصلاة خير من النوم)

(الصلاة خير من النوم)

الله أكبر الله أكبر

لا اله الا الله